

Թիւնները մենք ցոյց կրտաքր փա-
տօրէն. սակայն կարեւոր ենք հա-
մարում նախ և առաջ պարզել
Բարեգործական Ընկերութեան ընդ-
հանուր ժողովի նիստի հաշուի խնդ-
րը, որ լինէր «Մշակի» շտապարան-
կան խմբակները, թէ շտապարան-
ընդհանուր տնտեսական խնդիրը
հոգաւ գտնուող տնտեսական խնդիրը
կարող էր լինել, որպէսզի կարողա-
նան իրանց ընտանոցական և այլ ծը-
պատանքներին հասնել:

Այս խնդիրն էլ լինելով
«Մշակ»-ը—այսինքն առաջ ունե-
նալով, որ Գալիպոլի հայոց Բարե-
գործական Ընկերութիւնը մի որոշ
գիւրք է կատարում մեր ազգային
կեանքի մէջ, որ նա բարձրագոյն
հիւսիսներն ունի գտնադնել թաղաքե-
րում, որ այն ինչ որ կատարելով է
կենդանուում, մեծապէս հետաքրքրում
է դառնալ գործիչներին.—հարկ հա-
մարեց տարեկան ընդհանուր ժողով-
ի նիստերի մասնաճիւղ հաշուի, հե-
տեւորդին հաշուի տնտեսական
հաշիւները, առ իւր ընկերացիներին:

Այս հրապարակագրական պար-
տաւորութիւնը զրոյց է կատարել
«Մշակ»-ը, որ վարչական արդէն կար-
գիւրք է ժամանակակից կեանքի պա-
հանգիստի հաշիւները ընդհանուր
թիւնը և շտապարան մի քանի տա-
լով լինել լինել այս ինչ օրը, այս
ինչ տեղ կայացաւ Բարեգործական
Ընկերութեան նիստը: Միթէ դուք,
«Մշակ»-ի պ. պ. խմբակները, չէք
հասկանում, որ հայ հասարակա-
թեան մի որոշ մասն թաղաքական
տնտեսական անկի ճշգրիտ պատ-
կեր է կարեւոր նիւթային, քան
ցոյց տալ ազգային այն հայելին, որի
մէջ արտապայման է «գործիչներին»
տեղի գծապատկերը: Կամ դուք
հասկանում եք և այդ իսկ պատճա-
ռով կամենում եք կտրել այդ հայե-
լին:

Այսպէս թէ այնպէս իւր պար-
տաւորութիւնը կատարելու փորձա-
րէն «Մշակ»-ը քայքայ իւր փորձի
էջերը իւր բոլոր աշխատակիցներին
համար ընդհանրապէս և նախկին ու
այժմեան քաղաքականներին համար
մասնաւորապէս մեր հայորդացի հա-
շուի ճշգրտութեան վրայ ստուեր ձը-
գելու, բուն խնդիրը խոստովանելու հա-
մար: Այս, պարտնելու, պարտնելու, ինչ-
եղ չէ իմ Գոյրի «Բնիկ»-ը լինելով
կապիտալը. Нечта на зеркало (не-
нчатъ, коли рожа крива):
Ներկայ քաղաքական պ. Մշակա-
նեանց մի նամակ ուղղեց «Մշակ»-ին
խմբակներին, որի մէջ յայտնեց,
թէ մեր հրատարակչական ընդհանուր
ժողովի հաշիւը պարտաւորութեան է
անհաշիւ համակրութեան կամ հակա-
կրութեան զգացմունքով և պարտ-
նալով է խոստ շտապարանում
նրա և աղանդականների:

Մենք խնդրեցինք ցոյց տալ պ.
Մշակախմբակներին, թէ հաշուի որ
անդամի խոսքերի մէջ թույլ են տը-
րուած յեղաշրջումներ և աղանդա-
կաններ:

Եւ նա ձեռնարկեց «Նամակ խմբա-
կան խմբակներին» խաղիւս. ուրեք պայ-
մաններ առաջարկել իւր պատմութեանը
գեղեցիկում մասին. իւր համոզմունք-
ները և տառնները ամենայն օր
փոխադրող պարտնել կամենաւ որ այդ
պատմութեան անփոփոխ տարւել և
այլն կային: Բայց պարտնել ունե-
ալով արած (12) արդարութիւնը վե-
րականցնելու համար մի քանիսն
ճանաչեցին ունեւ, որից խոստովան-
ելու տարիք մինչև պիտի անդադր-
լինելու ապացոյց է:

Ներքին էր կնիքադրել որ ժողովի
երկրորդ նիստին քաղաքական կը-
րտաքր նախընթաց նիստի արձա-
նագրութիւնը և ժողովը վաւերա-
ցնելով այդ արձանագրութիւնը, «Մշ-
ակ»-ը մէջ տուած հաշիւը այն
չափով, ինչ չափով որ ամ տարեկան
վում է վաւերացրածը, սխալ կը-
հաշուուէր: Արձանագրութիւնը կա-
մար համար բնաւ 4 օր և 4 գիւրք
տրեւելու հարկ չկար, 4 ժամուայ մէջ
կարելի էր յօդուել: Բայց լոյսը
թէ ինչ պատահեցաւ երկրորդ ժո-
ղովում:

Նախագահող Մեքոր քահանայ Մե-
լիսանը յայտարարում է ժողովը քաղաք-
ական և սկսում է թուել ժողովի առաջին
պատմութեանը առաջինները:

Չայեցին.—Գիւրք կարգադրեց անցալ
ժողովի արձանագրութիւնը:
Քարտուղար Մտ. Մալխասեան.—
Արձանագրութիւնը պատրաստ չէ... (Ընդ-
հանուր ժիւղով):

Բազմաթիւ ձայներ.—Արձանագրու-
թիւնը, կարգադրեց արձանագրութիւնը,
բնիկը թէ արձանագրութիւն չկայ:
Ընդհանուր շփոթմունք և աղաղակ է
բարձրանում. նախագահողը շարունակ
զանգահարում է:

Գ. հաշուումնայն.—Խնդրում եմ մտա-
ցնել արձանագրութեան մէջ քաղաքա-
կանի այդ յայտարարութիւնը, թէ նա
արձանագրութիւն չէ պատրաստել: Եւ
անհրաժեշտ է ապացուցանելու համար
այն անդամներին, որով քաղաքա-
կան անդամները է մասնակի և միև-
նոյն ժամանակ չէ պատրաստել արձա-
նագրութիւնը, որ միակ ապացոյց կարող
էր լինել իւր արածների ճշմարտութեան
կամ անփոփոխ:

Գ. Մալխասեան.— Ես արձանա-
գրութիւնը չեմ կարգել, որովհետեւ այս
ժողովը շարունակութիւն է անցնելու,
բայց կարող եմ բերանացի մի քանի
բացատրութիւններ առաջ:

Բարձրանում է ընդհանուր ժիւղով
և վերջում:

Չայեցին.—Կարգադրեց արձանագրու-
թիւնը...

Նախագահող.—Որ չկայ, որտեղից
կարգադր. արձանագրութիւնը պատրաստ
չէ:

Այսպէս ուրեմն պ. Մալխասեանը
կրեւելագրացնէ այս տարուայ ընդհա-
նուր ժողովի արձանագրութիւնը
1897 թուին. նա յայտնում էր որ մի-
ջողովի շտապարան կրեւելագրացնէ
անցնելու պատմութիւնը: Մալխա-
սեանը վերաբերմամբ այդ մի «սխալ
հաշիւ» է, և այդ մէջ կ'ապացուցա-
նենք, առաջ բերելով հետեւեալ այն-
համար, որպէսզի վերաբերմամբ ամե-
նայն հանգամանքներ, որոնց նոյն
իսկ ժամանակին անկարող է եղել
զննելու, ոչնչացնելու:

Ար. ՊԱՆՈՒՅՆ.—Արձանագրութիւնը անցալ համարում
Գիւրքադրեց անցալ համարում է սղարդի.—
Գ. Բազմաթիւ ձայներ: Այսպէս ժողովը
զրուել է Բարեգործական:

ԳԻՆԵՐԸ ԵՒ ՄԵՄՈՐԸ

ԲԱԶՄԱԹԻՅՆ.— Բազմաթիւ տնտեսական
միջոցներին թանկութիւնը արտապայ-
կան է. օրինակ՝ յարկի փութը ծախելով է
45—50 կոպ. գետնախնձորի փութը 75
—90 կոպ. մինչև 100 կոպ. 1 սոսիսի.
վառ գինու գոյլը 4 և 4 և 50 կոպ.
մի բաժակ կաթը 5 կոպ. և այն էլ կա-
թի տեղ առաջին կն զանազան կերպ-
անքերի կովի, այծի, ոչխարի և մին-
չև անգամ ինչ կաթից խառնուրդ
գետնախնձորի աղիւրի հետ: Ինչ է
այն մարդկանց դուրսիցը, որոնք ըն-
տանիք ունեն և ստիպուած են երեխա-
ների համար կաթ գնել:

Մեքորը քաղաքում մի հատ կանխա-
տու չէր, և այդ անհրաժեշտ խմորը
պէտք է գնել շրջիկ պարսիկներից, ու-
րոնց վրայ ոչինչ հակադրութիւն չկայ:
Քաղաքային վարչութիւնն ու տնտեսա-
կան խմորը պէտք է ուղարկեն և կա-
նախարարն գտնէ առաջնակարգ միջոց-
ներ կամառուով: Մասնաւոր անհրա-
ժեշտ է կեղծիքը պատճառ կաթնի
և դրանով ապահովել երեխաների առող-
ջութիւնը, որոնք բացի ստամոքսի օս-
կարական խանգարումից, ամեն անգամ
կաթի անուշով կամառուող կեղծիքից
վարակուելու վտանգի մէջ են:

ՄԵՄՈՐԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Թէ ուր ատիկաների անպատ-
կառութիւնն են հանում «Մշակ»-ը
լրագրի բաժնատէրները մեր լրագր-
քի դէմ և նրա ստեղծ «Բարեգործա-
կան» վերջին ժողովների
նկատմամբ, այդ առթիւ հրաւիրում
ենք ընկերացիներին ծանօթանալ, ինչ
էր կարծում՝ ուն... «Տարազ» շարա-
վարի մի հաշիւ և կարծիքի հետ.
«Տարազ»-ը, որ իւր հիմնարկութեան
օրից կատարել է «Մշակ»-ի արձա-
գանքի դերը:
Այս թէ ինչ կարգում Տարա-
զում...

Ժողովականները միասնաբար առա-
ջարկեցին ընդհանուր ժողովի տեղ և տե-
ղիւնը...

Հարկ... Չնայելով որ մի օրին է հարցի
մասին նա երբեմն հակառակ հայեացք
կարող էր ունենալ, այնուամենայնիւ
հենց որ վերահասու էր լինում ճշմար-
տութեան, միշտ սիրով և ուրախութեամբ
գիշերում, ընդհանուր և ճշմարտութեան
օրից կատարել է «Մշակ»-ի արձա-
գանքի դերը:

Այս թէ ինչ կարգում Տարա-
զում... Չնայելով որ մի օրին է հարցի
մասին նա երբեմն հակառակ հայեացք
կարող էր ունենալ, այնուամենայնիւ
հենց որ վերահասու էր լինում ճշմար-
տութեան, միշտ սիրով և ուրախութեամբ
գիշերում, ընդհանուր և ճշմարտութեան
օրից կատարել է «Մշակ»-ի արձա-
գանքի դերը:

Մի քանի ժամանակներ յետոյ երբ
մեր զբոսաւոր հանդուրժեցող պատրաստ-
վում էր արտասահման ուղևորուելու, մի
օր՝ գիշերահայ շատ ուշ ժամին, խմբա-
գրաստները երկար աշխատելուց յետոյ՝ նա
և ևս դուրս եկան և ճանապարհներ
մէջ լինելով, գտնու էին զգալի մեր առ-
ջինը: Ես նրան յայտնեցի իմ տրու-
թիւնը միջանկի անձանց հետաքրքրու-
պատճառով: Նա խաղիւս զարմաւ զգալի
ինչ իւր գաւառի ծովափով և տաք ձիւ
սիրելի Գեղարք, մի տրեւել, այլ ուղարկա-
ցիւր, սրտմտեւ և ևս ուղևոր եմ մի ու-
րոշ դրութիւն ունենալ մեր հասարակա-
կան գործունէութեան մէջ և որպէս համար

սուշ պ. Յովս. Միլի-Բէլգրադեանին. չը-
նայած, որ 1/4 ժամից աւելի ժողովա-
կանները միաբերան կուգէին էին պ. Մե-
լի-Բէլգրադեանին, սակայն վերջինս իրան
յատուկ համեստութեամբ հրաժարուեց
այդ պաշտօնից: Այս հրաւիրուեց հ.
Միլիան (Թիֆ. ուսում. թիւ. տեսուչ)
նախագահել, որ բազմաթիւ իւր զար-
եկու կողմից ունենալով Խորհրդի և
Ընդհ. ժողովների քաղաքականներ ու իւր
հանգէլ մի խումբ անդամներ և յետեւ-
յով զիջեցնելով ժողովի իւր քաղաքա-
կաններին առաջնորդութեանը, զիջաւ
բաց ժողովը այն չափով, որքան կարող
է և հնար ունի նա, որ իւրաքանչիւր
րուպէ պէտք է որպէս աշխատի, միւսի
յօդերն, երբեք չի թիկադրութեան: Չզար-
ցաւ հ. նախագահն էլ ինքը յետ չմնալու
չաւնախնդրեց իւր շտապարանութեամբ:

Այդ ոտորը կատարելապէս որո-
շում են ժողովի կրկնաբարները: Այժմ
տեսնենք «պատմութիւն»-ը:

«Վերջ ժողովի անցալ Մալխասեանի
հիւրի առաջարկութեան, նրանց նախկին
նախագահ պ. Ի. Միլի-Ֆայկադեանին
պատմութիւնը անցալ ընտրութեան հարցին
հարձեղ հէջ յատկապէս սրա համար ե-
կած լինելու Մալխասեանից Ընդ. այդ հիւ-
րի վարչութիւնն անդադրուեց և մի քա-
նի ուրիշ անդամներ էլ:

Հետեւորդները այս խնդրի մասին շատ
խոսեցին, ստացան ծափահարութիւններ,
բայց այնուամենայնիւ անկարող եղան
յամառ ժողովի վրայ ճշուում գործ գնե-
լու Մալխասեանի ընտրութեան հիւրի ինքնա-
զուրկ առաջարկին անցնելու: Ընկեր.
խորհրդից Մալխասեանի այդ առաջարկը
Ընդ. կանոնադրութեան հիման վրայ ի-
րաւունք չունեց Ընդհանուր ժողովը քննե-
լու: Իսկ երբեք Ընդ. ժողով, այդ չէ
նշանակում, որ Խորհրդի կամ նրա ան-
դամների մի մասը բոլորովին համաձայն
են անտալու Մալխասեանի հետ:

Ինչ ներքին կարգում ենք.
«Խորհուրդ խնդրի մասին, երբ լինա-
ւորութիւնը հիւր լուրջէր աւելի է տե-
ւում, այդ էլ պատուով խնդրէ չէ, այլ
անպատուութիւն: Մալխասեան լրագր-
քը, կանխածում ենք, որ չկարողանան
յետոյ պաշտպանուել և պաշտպանել մի
յարդակի ետեւում ծերունու, որին են-
թարկել են կամենում անպատուութեան
և ոչ թէ...»

«Ի բերանայ երկուց (յոյժ տարբեր)
վկայից հաստատուեց», ասում է, իսկ
երկու վկայները դաշնակցներն
չեն:

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ

ՀՅՈՐ ԵՒ ՈՐԳԱՆՈՒ ՍԳՆԵՄԱՆ ԳՈՐԾԸ

Երեքշաբթի, մարտի 5-ին, Թիֆլիզի
դատաստանական պալատում պ. Ա. Փը-
րանցովի նախագահութեամբ քննուեց
Մալխասեանի վերջին վերջին օրից գը-
ծը, որ մեղադրվում էր Ղուլի-Մալխասեանի
մեղադրութեան, Խուսի-Ֆայկադեանի և
Իմամ-Ղուլի Միլի-Ֆայկադեանի հետ Մալխասեանի
վերջին վերջին օրից գըծը, որ մեղադրվում էր
նրան մինչև Միլի-Ֆայկադեանի կողմից:

Ճշմարտութիւն, սիրելի Յարգ, եր ցան-
կութեան համաձայն, առ այժմ այստեղ
մի անձնակազմ չի լինում իրենցից: Իսկ
1890 թ. «Արձանագրութիւն» մէջ՝ ստույգ
«Յիշատակ» իրենցից արդէն յայտնի են:

Քր Գեղարք 2 միլիոն:

Այսպէս ուրեմն մեր անուշադ Պօղոս
իմպատիւն, որի ուսումնասիր և պայ-
ծառ հարկի սիրով ծաղաւի էր անդադր-
կատարելագործութեան ճշմարտ ակուն-
քին, կատարելագործութեան, որ ընդ
միջոյ, մինչև իր սիրուն կանգի վերջին
կարճակալ իրենցից, նրա ցանկալի նը-
շանաբանն եղաւ, 1872 թուականի վեր-
ջին ուղևորութեան էր զգալի երեւոյթ՝ ժամա-
նակով ազատ Պօղոսի անկողնից ազատ լինելը:

Յիւրիկից ու ժննդից և ապա՝ ինչ-
պէս յետոյ կրեւելանք, մասնաւոր Փա-
րիզից նրա գեղեցիկ նամակ-թղթակի-
ցութիւններն ու լուրջ յորտուները
«Մշակ»-ին ուղղած, որ Գ. Իմ. այսին-
քին Պօղոս իմպատիւն, ստույգագործութեան
լին խումբ, իրանց ժամանակակից և հե-
տաքրքրի պարունակութեամբ, ամենայն
իրաւամբ դրաւում էին ինչպիսի լրագրի քն-
նութեանը: Ոչնչով ուղարկութիւնը:

*) Տես վերին ծանօթ.

ղաղբում էր պրօկուրորի օգնական պ.
Խորհրդակցին. սպանուած Քերթալայ-Ալ-
լահանը—Ալմաղ—օղլի արքիի, Խո-
ջա-Քերթալայի վնասը պահանջում էր
նոցա համատարմատար երդ. հաւատ.
պ. Գ. Տէր Ստեփանեանը. մեղադրեալին
պաշտպանում էր պ. Ս. Արծրունին:

Գործի մանրամասնութիւնները հե-
տեւին են. սպանութեան օրից ոչ շատ
առաջ Ղուլի-Մալխասեանի—օղլին և
սպանուած Քերթալայ—Ալլահանը, որ
քննակալներ են, մի օր կուռեցին
միմեանց հետ իրանց երեխաների պատ-
ճառով: Մեղադրեալ Ղուլին այս գէղեցից
յետոյ սաստիկ յուզուած և կատաղած
էր Քերթալայ-Ալլահանի դէմ և 1895 թ.
մարտի 4-ին Գանձակի շուկայում նորից
կուռ սկսեց իւր թշնամու հետ, որ
սակալ շուկայում գտնուողները կարո-
ղացան դադարեցնել: Այն ժամանակ Ղու-
լին ապաքինուել, որ վերջ է վերջոյ առ-
նելու է իւր վրէժը, հետագաւ և նոյն օր-
նայ իրենցից Գանձակի Մալխասեան—Քերթալայ-
Ալլահանի օղլու և միւս վերջինից մեղա-
դրեալներին հետ միասին թաղաքային Սա-
ֆարաքաղ կուռուած փողոցում և սկսեց
սպանել իւր թշնամուն: Ընտանի Սա-
հալը հետ երեւց, որ իւր խանութը վա-
ճեւում չկայ, ստույգ էր վերադառնում:
Երբ սորա հասան Սաֆարաքաղի
փողոցը, թուրքերի գեղեցիկատեղից ոչ
շատ հեռու, մերկացրած խանութները
ձեռքներին յանկարծ նոցա վրայ յարձա-
կուեցան Ղուլին և իւրակները և ըս-
կուեց մի աստիկ կռիւ. Քերթալայ-Ալ-
լահանը օղլին տեղի ու սեղը անշնչացած
վէր ընկաւ մի խանութի հարուստից,
նրա օրից Քերթալայ ձախ ձեռքից, թի-
ւից, սորեց և մէջքից վերջին ստանալով
նոյնպէս վէր ընկաւ և մի քանի օրից
յետոյ մեռաւ, Մուսան մի թիւթի վերջ
ստացաւ, վերջ ստացաւ նաև մեղադրեալ
Մալխասեան:

Ճշիւր ստույգ, թէ ուր իսկեց,
նա հարուստից մեռաւ Սաֆարաքաղ, ան-
կարելի եղաւ. միայն մի քանի վկայների
խօսքերից և Մուսայի իւր մահից առաջ
տուած ցուցմունքից երեւց, որ վերջի-
նիս հարուստից Մալխասեան էր:

Մեղադրեալներից երեքը գոհ մնա-
ցին Գանձակի նահանգական դատարանի
վճիւր, որտեղ սկսեց քննուեց այս
գործը, սակայն չորրորդը՝ Մալխասեան-
Քերթալայ-Ալլահանը—օղլին—ոչ, և բողո-
քեց Թիֆլիզի դատաստանական պալա-
տին:

Պալատում պրօկուրորի օգնականը հիմ-
նուելով վկայների ցուցմունքների վրայ,
Մալխասեանի մեղքը ապացուցած էր համա-
րում: Նոյն էր պնդում սպանուածի աշ-
խատի հաստատմամբ երդ. հաւատ. պ.
Տէր Ստեփանեանը և խնդրում, որ մե-
ղադրեալ Մալխասեան, ինչպէս և միւս մե-
ղադրեալները, հարկադրուին այրելի վնա-
սը հատուցանելու:

Երդ. հաւատ. պ. Ս. Արծրունին պն-
դում էր, որ թէպէտ Մալխասեան մասնա-
կուցում էր կուռի մէջ և գտեց նոյն իսկ
հարուստից եր ասիկ խանութային, սա-
կայն նա ստիպուած էր այդ անկու ինչ-
նապաշտպանութեան համար, որ օրէնքը
չէր:

Ջուր եմ ասում, որ խմբիցին սուրբը
եղիչէ ու Մովսէս,
«Հաղար, Մամբը, Կերիւն և Գիւս
և նոցա հետ էլ շատ ներքեւ...»

Եւ անհ Թիֆլիզիայից եկաւ նա Փը-
րանցովի արմալից մայրաքաղաք՝ լու-
սաթիւր Փարիզ—նոր Բարիսոնը, ուր՝ Սի-
րաք իմաստներին ասածի պէս, մենք էլ
կարող ենք ձայնել թէ՛ հօր և ջուր են
առաջին մարդի, յոր և կամեցի՝ միևնա-
ցէ գնանք իսր... Եւ այժմ, միևնա իսկ
անհանգի ձեռքը՝ ուսման և գիտութեան
նշու անմահական աղբիւրի չիւր խմելու,
որ և անմահացեց նրա անուր:

1873 թուականի կարծիք մարտ ա-
մին էր, որ մեր սիրելի իմպատիւնը,
ինչպէս ասացի, ժամանկ Փարիզ և
եկաւ բնակուելու պատմական լատինա-
կան թաղի յայտնի ծառուղի—Boulevard
St. Michel № 31, «Սուէր» հիւրանոցը,
ուր արդէն կիտում էր «Գործքա» լրագրի
այդ ժամանակ թղթակցող զարգիւ պա-
րոն Գանձակ Միլի-Ֆայկադեան: Զատ չանցաւ,
ևս էլ տեղափոխուեցալ իմ աղնուհո-
գի բարեկամի սննեակին կից մի վերջին

Թույլ է տալիս: Իրեն ապացոյց, որ մե-
ղադրեալին ճշմարիտ վտանգ էր սպառ-
նում, նորա պաշտպանը մասնաւորաց էր
լինում այն հանգամանքի վրայ, որ Մալ-
խասեան վերջ ստացաւ կուռի մ

